

22 سپتمبر 2017

داکتر سید عبدالله کاظم

تکمله بر مقاله راجع به کتاب "خاطرات محمود طرزی"

نویسنده پرکار جناب مصطفی عمرزی اخیراً به یک اقدام مفید در زمینه معرفی کتابها پرداخته و در مواقع مناسب با نشر یک مقاله مختصر به اینکار دلچسپ و مهم توجه اهل مطالعه را به محتوای بعضی کتابهای مهم جلب میدارد. او در مقاله اخیر خود تحت عنوان "خاطرات محمود طرزی - معرفی کتاب" (منتشره این پورتال وزین ، مورخ 20 سپتمبر 2017) می نویسد: «روز دوشنبه هفته جاری به کتاب خانه "سبا" رفته و الحاج نصیر عبدالرحمن - مؤسس و مدیر انتشارات میوند، کتاب "خاطرات محمود طرزی" را در اختیارم قرار داد تا معرفی کنم». از انجائیکه مقاله مذکور مختصر و کلی بود، خواستم تکمله با آن بیفزایم و بعضی نکات مهم دیگر آن کتاب دلچسپ و مهم را مختصر توضیح نمایم:

کتاب "خاطرات محمود طرزی" را محترم داکتر عبدالغفور روان فرهای، دیپلمات سابقه دار و محقق فرهنگی کشور از روی نسخه اصلی نوشته علامه محمود طرزی زیر نام "دیدنی ها و شنیدنی ها" گرد آوری کرده و به اهتمام آقای غلام سخی غیرت از طرف "انستیتوت دیپلماسی وزارت امور خارجه" در سال 1389 ش بوسیله انتشارات میوند در کابل (جمعاً در 233 صفحه) به چاپ رسیده است.

کتاب در شروع مزین به یک تعداد عکس های تاریخی بوده و گرد آورنده آن - داکتر فرهادی پس از یک مقدمه کوتاه در باره کلیات کتاب، به ذکر کروئولوژی رویداد های افغانستان در زمان محمود طرزی و قبل از او پرداخته است که نه تنها خوانندگان این اثر مهم را با رویداد مهم آن عصر آشنا می سازد، بلکه بذات خود این قسمت برای علاقمندان تاریخ کشور یک مأخذ خوب در زمینه محسوب میشود. در قسمت بعدی داکتر فرهادی زیر عنوان "ورقی چند بر سرگذشت محمود طرزی" از ایام طفولیت تا زمان مرگ او را طی ده صفحه به شیوه بسیار دلچسپ و همه جانبه به بررسی گرفته و بدینوسیله نشیب و فراز زندگی این شخصیت نامدار افغانستان را با اختصار بیان کرده است. بخش اصلی کتاب را همانا ذکر خاطرات، چشم دیدها و شنیدگی های علامه طرزی تشکیل میدهد که بقلم توانای خودش در سالهای اخیر عمر حین مهاجرت در شهر استانبول - ترکیه به قید تحریر در آورده و اما مریضی ناگهانی و سپس مرگ او بتاريخ 22 نوامبر 1933 بعمر 68 سالگی در آن شهر به او مجال اتمام آنرا نداده است.

داکتر روان فرهادی در پیشگفتار خود شرحی در این باره دارد که چگونه دست نویس اوراق "دیدنی ها و شنیدنی ها" در دسترس او قرار گرفته و توانسته سالها بعد همین اوراق را در کتاب "خاطرات محمود طرزی" بگنجانند و آماده نشر سازد.

داکتر فرهادی در این باره می نویسد: «مرحوم عبدالوهاب محمود طرزی در سال 1331 ش مطابق 1952 م (در عهد صدارت مرحوم شاه محمود خان غازی) به مهاجرت خویش و اقامت در ترکیه خاتمه داده با خانواده به وطن رسید. درین هنگام "دیدنیها و شنیدنیها" را نزد خویش بطور پنهانی

نگهداری میکرد و به کسی از موجودیت آن نمی گفت. علت این نهفتن رساله، آن بود که در آن، در بیان احوال جنگ دوم افغان و انگلیس، درباره سردار محمد یحیی خان - جد محمد نادرشاه (که در آنوقت به اعلیحضرت شهید مشهور بود) و جد سردار شاه محمود خان غازی مطالبی درج شده بود که همکاری سردار یحیی خان را با سلطه انگلیس در افغانستان نشان میداد. مرحوم عبدالوهاب طرزی میدانست که اوضاع برای چاپ این خاطرات پدر مرحومش مساعد نیست و باید انتظار کشید.»

داکتر روان فرهادی در ادامه می نویسد: « در سال 1343 (1964) هنگامیکه بعد از پایان وظیفه ام به حیث مستشار سفارت افغانستان در واشنگتن به کابل عودت کردم، توانستم با جناب عبدالوهاب محمود طرزی ملاقات های مفصل نمایم. وی در ضمن دیدار در یک روز جمعه در منزل خویش خاطرات پدر را به من داد که از دیدن آن شادمان شدم. ایشان آن سطور را به من نشان دادند که در آن از سردار یحیی خان نام برده شده بود. چون آنرا خواندم، فوراً پی بردم که نمیتوان آن را در آن احوال چاپ کرد. سالها گذشت... در حدود سال 1354 (1975م) بالاخره هر دو بیک تصمیم مشترک رسیدیم و آن اینکه از "دیدنیها و شنیدنیها" توسط تایپ، محرمانه یک نقل بگیریم... نسخه اصلی را خود آن مرحوم (عبدالوهاب طرزی) با خود گرفت و نسخه تایپ شده را من بدست آوردم.»

او می افزاید: «بعد از رهایی از زندان [در دوره خلق و پرچم] توانستم توسط دوستان دیپلمات فرانسوی مقیم کابل [نسخه تایپی] آنرا به پاریس بفرستم و چون به فرانسه در 1360 (1981) رسیدم، رساله را دوباره بدست آوردم.... چون بتاريخ 31 جنوری 1994 عبدالوهاب محمود طرزی در ژنیو - سویس به رحمت حق پیوست، نسخه اصلی و نیز اشعار پایان زندگی محمود طرزی نزد وحیدالله طرزی داماد عبدالوهاب طرزی باقی ماند.»

با این ترتیب نسخه قلمی رساله "دیدنیها و شنیدنیها" در نزد وحیدالله طرزی قرار گرفت و داکتر فرهادی از روی نسخه تایپی، این رساله را به اهتمام رسانیده در کتاب "خاطرات محمد طرزی" مشتمل بر هشت باب در بیش از 120 صفحه (از صفحه 53 الی 177) به نشر رسانید. این ابواب هر یک زیر عناوین فرعی طور ذیل تقسیم شده اند: باب اول - زمان امارت امیر شیرعلیخان 1862 تا 1879؛ باب دوم - چند خاطره از آن زمان؛ باب سوم - امارت امیر محمد یعقوب خان 1879؛ باب چهارم - جنگ در کابل 1879-1880؛ باب پنجم - پایان محاربه با انگریز 1880؛ باب ششم - آغاز امارت امیر عبدالرحمن خان 1880 - 1881؛ باب هفتم - سفر قندهار و اخراج از وطن 1881؛ باب هشتم - مواصلت به سرحد (آغاز 1882)

باید خاطر نشان ساخت که مطالعه "دیدنیها و شنیدنیها" از نظر واقعات تاریخی، شیوه نویسنده، و روشن ساختن نکات تاریخی و هم تماس به فرهنگ و ساختمان شهر قدیم کابل حائز اهمیت بسزا است که هیچ مورخ دیگر با همان شیوه به شرح رویدادها در آنوقت نپرداخته است. لذا محققان مسائل تاریخی و بخصوص نسل جوان میتوانند از این کتاب استفاده های شایان نمایند و نیز کسانی که علاقمند بررسی شیوه های زندگی مردم در آن عصر باشند، نیز میتوانند از محتویات غنی فرهنگی این کتاب که بالاتر از یک رساله است، مستفیض شوند.

قسمت اخیر کتاب "خاطرات محمود طرزی" که شامل شرح زندگی موصوف از 1882 الی 1901 است، بقلم پسر شان مرحوم عبدالوهاب محمود طرزی نوشته شده که بوسیله محترم وحید طرزی تجدید نظر شده و به اهتمام او آماده چاپ در کتاب "خاطرات..." گردیده است. این قسمت شامل یک

پیشگفتار و دوازده فصل میباشد که جمعاً بیش از 50 صفحه را در ختم کتاب احتوا میکند. هریک از فصول آن مباحث مختلف را با عناوین ذیل دربر دارد: فصل اول - سردار غلام محمد طرزی و پسرش محمود طرزی در هندوستان؛ فصل دوم - اقامت شش ماهه عائله طرزی در بغداد؛ فصل سوم - حضرت طرزی در شام؛ فصل چهارم - تحصیل علوم و رشد فکری محمود طرزی؛ فصل پنجم - سفر آخر حضرت طرزی به استانبول به همراهی پسرش محمود طرزی؛ فصل ششم - وفات حضرت طرزی و آرزوی محمود طرزی برای برگشتن به وطن؛ فصل هفتم - محمود طرزی به کابل، برای تعزیت و تهنیت جلوس امیر حبیب الله؛ فصل هشتم - اقدامات محمود طرزی برای جلب متخصصین علمی و فنی عثمانی و عواقب نامطلوب آن؛ فصل نهم - سفر برگشتن به وطن؛ فصل دهم - آمادگی برای پلانهای ترقی و پیشرفت؛ فصل یازدهم - فعالیت های عرفانی و ادبی محمود طرزی؛ فصل دوازدهم - نامزدی و عروسی دختر محمود طرزی، خیریه با پسر ارشد امیرحبیب الله [شهرزاده عنایت الله بعداً ملقب به "معین السلطنه"] در سال 1909م.

در پایان فصل دوازدهم عنوانی به نظر میرسد: "کشف توطئه امیر در دوره نیابت معین السلطنه" و در ذیل آن مختصر چند سطری نگارش یافته است که اشاره مهم در مورد یک موضوع حساس را دربر دارد، با این عبارات: «حادثه مهمی که در دوره نیابت سردار عنایت الله در کابل رخ داد، کشف توطئه بود که برای قتل امیر و دو پسرش، عنایت الله و امان الله ترتیب یافته بود. محرک و مرتب این توطئه داکتر عبدالغنی پنجابی، مدیر مکتب حبیبیه و جاسوس چیره دست انگلیس بود. مقصد داکتر عبدالغنی پنجابی از این توطئه این بود که در افغانستان هرج و مرجی تولید کند تا منجر به تحکیم سلطه انگلیس گردد. از انجائیکه نویسندگان ما از حقایق مسئله مبنی بر اسناد سری انگلیس که در آرشیف های لندن و هند موجود اند، ثقه بدسترس نداشتند، مسئله را طبق تخیلات و نظریات عندی خود شکل افسانوی داده و این توطئه را نیز بر غلط، بنام حرکت مشروطه طلبی خوانده اند.»

در اینجا کتاب خاطرات محمود طرزی به پایان میرسد و در ذیل عبارت فوق در بین قوسین با خط درشت از طرف گرد آورنده کتاب تذکر رفته است که: «متأسفانه صحت و عمر اجازه نداد که مرحوم عبدالوهاب طرزی این شرح زندگی پدر بزرگوار خود را ادامه بدهد.»

در پایان این تکمله ضمن آنکه مطالعه کتاب بسیار دلچسپ "خاطرات محمود طرزی" را به همه علاقمندان مسائل تاریخی کشور توصیه میدارم، خاطر نشان می سازم که اینجانب از کتاب مذکور طی چند مقاله خود استفاده کرده و بخصوص چشم دیده علامه طرزی را از چگونگی "جشن ولیعهدی" شهرزاده عبدالله جان پسرخورد سال امیر شیرعلیخان و بعضی مطالب دیگر از آن کتاب اقتباس کرده و در اکتوبر 2015 در این پورتال به نشر سپرده ام که تا قبل از مطالعه این کتاب، همچو موضوعات را با همان حلاوت کلام و رفتن در جزئیات در جای دیگر نخوانده بودم.

در اینجا بر خود لازم میدانم تا از زحمات محترم جناب داکتر عبدالغفور روان فرهادی که الحمد لله هنوز حیات دارد و در سن کهولت در شمال کالیفورنیا با دختر خود زندگی میکند و با وجود کسالت مزاج هنوز هم دنبال مطالعه و تحقیق را رها نکرده است، درگردآوری و نوشتن بعضی قسمت های این کتاب قدردانی نموده و ضمناً از یک اثر مهم دیگر شان تحت عنوان "مقالات محمود طرزی در سراج الاخبار افغانستانیه 1290 - 1297 ش" یاد آوری نمایم. این کتاب قطور او که او به مناسبت سمینار بین المللی محمود طرزی و محمد ولی خان دروازی در سنبله 1387 ش گردآوری نموده و نخست از طرف انستیتوت دپلماسی وزارت امور خارجه در زمان رژیم خلقی و پرچمی در مطبعه دولتی به نشر

رسیده بود و بعداً چاپ دوم آن در 745 صفحه در سال 1387 بوسیله بنگاه نشراتی و مطبعه میوند در کابل طبع گردید، بطور یقین یکی از مأخذ معتبر تحقیقی در مورد آثار علامه محمود طرزی منتشره سراج الاخبار افغانیه محسوب میشود. (پایان)

د پانو شمیره: له 4 تر 4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزی بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولئ